

CULTURE AND ART

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.12>

KULTUROLOGICZNE PODSTAWY WYSTĘPOWANIA DESTYNACJI TURYSTYCZNYCH W KIJOWIE DO KOŃCA XIX WIEKU

Paulo Berest

*aspirant Katedry Kulturoznawstwa i Komunikacji Międzykulturowej,
Narodowej Akademii Kadr Kierowniczych Kultury i Sztuki (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-5218-4812

berest@gmail.com

Adnotacja. W artykule przeanalizowano kulturowe aspekty historii rozwoju miasta Kijowa i zbadano kulturowe podstawy występowania destynacji turystycznych, od początku założenia miasta. Rozważane są również główne historyczne i kulturoznawcze etapy powstawania Kijowa i jego destynacji turystycznych; opisano współzależność politycznych, gospodarczych i innych czynników rozwoju miasta z kulturowymi elementami ewolucji destynacji turystycznych w Kijowie; podsumowano sekwencję i podstawę powstawania destynacji turystycznych w Kijowie podczas jego historycznego rozwoju.

Zastosowano ogólne naukowe, teoretyczne i empiryczne, a także specjalne metody kulturoznawcze poznania naukowego. W szczególności stosowane są metody analizy, syntezy, genetyczny, historyczny i inne. Okazało się, że kulturoznawcze badanie związku powstawania i historii rozwoju Kijowa oraz powstawania i ewolucji destynacji turystycznych nie zwróciło znaczącej uwagi. To między innymi determinuje znaczenie i nowość tego wywiadu naukowego.

Zaproponowano sekwencyjną, chronologiczną gradację kulturowych etapów powstawania i rozwoju destynacji turystycznych w Kijowie. Badanie to sugeruje dalsze kroki naukowe w badaniu określonej tematyki.

Słowa kluczowe: destynacje turystyczne, kulturoznawstwo turystyczne, historia Kijowa, procesy społeczno-kulturowe, dziedzictwo historyczne i kulturowe.

CULTUROLOGY GROUNDS FOR EMERGENCE TOURIST DESTINATIONS IN KYIV UNTIL THE END OF THE 19TH CENTURY

Paulo Berest

*Postgraduate Student at the Department of Cultural Studies and Intercultural
Communications*

National Academy of Culture and Arts Management (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-5218-4812

berest@gmail.com

Abstract. The article analyzes the culturology aspects of the history of the development of the city of Kyiv and investigates the culturology grounds for emerging tourist destinations, from the beginning of the founding of the city. Also, the main historical and cultural stages of the formation and its tourist destinations are examined; the interdependence of political, economic and other factors of development of the city with the cultural elements of the evolution of tourist destinations in Kyiv are described; the sequence and the basis of the formation of tourist destinations in Kyiv, throughout its historical development are summarized.

General scientific, theoretical and empirical, as well as special culturology methods of scientific knowledge were applied. In particular, methods of analysis, synthesis, genetic, historical and others were implemented. It was found that cultural research of the relationship between the formation and history of the development of Kyiv and the emergence and evolution of tourist destinations has not been paid much attention. This, among other things, determines the relevance and novelty of the present scientific exploration.

A sequential, chronological gradation of cultural stages of emergence and development of tourist destinations in Kyiv is proposed. This research anticipates further scientific steps in the study of this matter.

Key words: tourist destinations, culturology of tourism, history of Kyiv, socio-cultural processes, cultural heritage.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПІДГРУНТЯ ВИНИКНЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ В КИЄВІ ДО КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

Павло Берест

*аспірант кафедри культурології та міжкультурних комунікацій,
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-5218-4812

berest@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано культурологічні аспекти історії розвитку міста Києва та досліджено культурологічні підгрунття виникнення туристичних дестинацій, від початків заснування міста. Також розглянуті основні історико-культурологічні етапи становлення Києва та його туристичних дестинацій; описано взаємозалежність політичного, економічного та інших чинників розвитку міста з культурологічними елементами еволюції туристичних дестинацій в Києві; узагальнено послідовність й підгрунття формування туристичних дестинацій в Києві, протягом його історичного розвитку.

Застосовано загальнонаукові, теоретичні й емпіричні, а також спеціальні культурологічні методи наукового пізнання. Зокрема застосовані методи аналізу, синтезу, генетичний, історичний та інші. Виявлено, що культурологічному дослідженню взаємозв'язку становлення й історії розвитку Києва та виникнення й еволюції туристичних дестинацій, не приділялося значної уваги. Це, серед іншого, й обумовлює актуальність та новизну даної наукової розвідки.

Запропоновано послідовну, хронологічну градацію культурологічних етапів виникнення та розвитку туристичних дестинацій в Києві. Дане дослідження передбачає подальші наукові кроки у вивченні окресленої тематики.

Ключові слова: туристичні дестинації, культурологія туризму, історія Києва, соціокультурні процеси, історико-культурна спадщина.

Вступ. Від початків свого заснування Київ був основою та центром державотворчих, культурних, духовних, політичних, економічних та інших процесів становлення і розвитку українського народу.

Туристична активність, мандри, у всіляких своїх проявах і різноманітних формах, супроводжувало історію людства від самих основ зародження цивілізацій. В залежності від стану й рівня соціокультурного розвитку країни та суспільства, під впливом геополітичних, військових, економічних та інших чинників, виникали, формувались та розвивались ті чи інші туристичні практики, тогочасні туристичні дестинації та види подорожей. Чимдалі тим більше вони еволюціонували, набуваючи сучасного вигляду й властивостей. Проте, чинник потягу людини до близьких або далеких мандрівок, пізнання нового, цікавого, чи відвідування визначних пам'ятних місць, завжди залишався й був одним з ключових стимулів до початку подорожі. Саме тому, важливо розглянути, прослідкувати всі історичні етапи культурологічного підгрунття виникнення туристичних дестинацій в тому чи іншому важливому місці чи території.

Загальноприйнятим є визначення, що туризм – це є подорож для відпочинку, бізнесу чи розваги. Всесвітня туристична організація визначає туристів як людей, що подорожують і залишають місця свого звичайного проживання. Термін туристична дестинація не є ще повністю науково усталеним, проте, здебільшого під ним розуміють об'єкт, місце, місцевість в яку турист цілеспрямовано вирушає з метою задоволення якихось своїх потреб пов'язаних з подорожжю: відпочинок, лікування, культура, розваги тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Грунтовні наукові студії туристичних дестинацій починаються лише в 1980-х роках, після того, як данський вчений Н. Лейпер застосував це поняття до території, що є привабливою для подорожуючих. Далі цей напрямок продовжили З. Бауман, О. Йоргенсен, Е. Кохен, К. Купер, М. Менсон, Н. Сіссон, Дж. Уррі, Д. Флетчер, Д. Шлагвайн та інші вчені.

Наразі, у науковому світі, загальноприйнятими є наступні чотири напрямки вивчення туристичних дестинацій: географічний, економіко-управлінський, маркетинговий, соціально-культурологічний. Концепції соціально-культурного простору приділяють увагу різноманітним аспектам еволюції й функціонування культури на конкретній території. Вони фокусуються на меті подорожі, чому туристи обирали саме цей об'єкт, ідеологічних та духовних складових мандрівки тощо. Таким чином, соціально-культурні складові досліджень туристичних дестинацій звертають увагу на культурний вплив дестинації, їх мистецьке, освітнє, релігійне, значення, вплив на звичаї та норми поведінки, нематеріальні взаємини та символічні цінності (Корж & Басюк, 2017). Так Д. Снепенгер та інші дослідники називають туристичні дестинації, що їх оглядають подорожуючі, скарбницею сенсів та ціннісного досвіду. А туристи, в свою чергу, під час відвідування відповідних дестинацій, збагачуються новим досвідом, отримують нові смисли й значення (Snepenger, 2007).

Опрацювання соціокультурних складових туризму та туристичних дестинацій з культурологічних поглядів і підходів здійснювали: Л. Божко, А. Данелюк, С. Дичковський, В. Лях, І. Климко, І. Крупа, О. Макієнко, В. Малахов, М. Мельничук, С. Панченко, В. Сіверс, Т. Шершова та інші вітчизняні вчені.

В той же час, слід відмітити, що культурологічному дослідженню взаємозв'язку становлення й історії розвитку Києва та виникнення й еволюції туристичних дестинацій, не приділялося значної уваги. Це, серед іншого, й обумовлює актуальність та новизну даної наукової розвідки.

Мета роботи полягає у аналізі та вивченні культурологічних аспектів історії розвитку столяного міста Києва, як наміру й цілі подорожей багатьох поколінь мандрівників; у дослідженні культурологічного підгрунття виникнення туристичних дестинацій в Києві, від початків його заснування.

Завданням дослідження є розглянути основні історико-культурологічні етапи становлення Києва та його туристичних дестинацій; проаналізувати взаємозалежність політичного, економічного та інших чинників з культурологічними елементами еволюції туристичних дестинацій в місті Києві; визначити вплив вищезначених чинників на розвиток культури мандрів в Центральній Україні; дослідити послідовність й підгрунтя формування туристичних дестинацій в Києві, протягом його історичного розвитку.

Матеріал і методи досліджень. Для досягнення мети і завдань статті було проведено моніторинг, збір, вивчення, класифікація та аналіз матеріалів, праць, наукових розробок з тематик, що напряму чи опосередковано відносяться до предмету даної праці. Опрацьовано джерельні та інші відповідні матеріали опублікованих досліджень й тематичну літературу.

Для вивчення означеної тематики застосовано загальнонаукові, теоретичні й емпіричні, а також спеціальні культурологічні методи наукового пізнання. Зокрема застосовані методи аналізу, синтезу, генетичний, історичний та інші. Крім того, методологія дослідження ґрунтується на застосуванні міждисциплінарного підходу, що передбачає залучення методологічних підходів окремих гуманітарних галузей: культурологія, історія, соціологія, політологія та інших з метою усебічного дослідження та аналізу вивчаемого феномену.

Результати та їх обговорення. Київ, як стародавнє, первосвятительське, великокняже і королівське місто, відомо з літописних джерел з V століття н. е., з моменту появи на історичній арені давньоукраїнських племінних союзів антів та полян. Хоча археологічні розкопки, античні та давньоримські історичні хроніки засвідчують, що торгове поселення і фортеця, на цьому місці, існували ще за часів Скіфії, Боспорської держави та Римської імперії. Відомі й різні версії, хто саме є засновником Києва – король антів Бож, правитель союзу племен європейських (білих) гунів й антів Баламир чи полянський князь Кий. В будь-якому разі, з кінця IV – початку V століття Київ впевнено починає виходити на історичну та політичну арену цілої Європи. Від часів перших своїх засновників-правителів, Київ стає центром, навколо якого гуртувались давньоукраїнські, а пізніше східнослов'янські племена.

У перських й арабських джерелах IX–X століття неодноразово згадується державне утворення Куявія, що знаходилося на середньому Подніпров'ї та вело активну торгівлю як зі Сходом, так й з Візантією (Боровський, 1976). З постанням Великого князівства Київського або Київської Русі, за часів правління династії Святославовичів, Київ остаточно закріплює за собою значення головного торгового, релігійного, культурного, туристичного центру всієї Східної Європи. Розвиваючись, з VI століття, як головне місто союзу давньоукраїнських племен полян, сіверян, деревлян та інших, після прийняття християнства, спочатку князем Аскольдом, потім княгинею Ольгою, й нарешті Великим князем Володимиром, Київ також стає головним місцем паломництва. В різноманітних історичних хроніках його називають Святим, Богобереженим, Золотоверхим, Славним тощо.

Протягом своєї багатотисячної історії Київ мав й декілька різних назв. З четвертого тисячоліття до н. е. на цих теренах розвивалась Трипільська культура, городища якої були у самому Києві та його околицях. Давніші протокиївські поселення початку нашої ери, відкриті археологами, знані на Старокиївській горі, на Подолі, на Замковій горі й Киселівці, на Кудрявці, на Корчуватому та Мишоловці, а також у селищі Берестове на Печерську. Відоме також місто часів Римської імперії, I–II ст. н. е., Каструм Азагаріум або *Castrum Azagarium*, що розташовувалось на Подолі (Ерофалов, 2016).

Словник географічний Королівства Польського та інших країн слов'янських подає наступні варіації назви нашої столиці: Кийов, Кіова, Кияба (Кий-Аба), Китава, Кияв, Куява, Кав, Киджева, Коніаба та інші. Зустрічаються також написання назви міста не через літеру К, а через латинську С (Ц або Ч): *Cijewa*, *Chios*, *Chuc* і *Chunigrad* або *Kānu-gard*. Античним давньогрецьким варіантом назви був Самбатас або Самватас (*Σαμβατας*). В пізніші часи монголо-татарського панування відома тюркська назва Манкерман чи Манкірмен (*Mankirmen*), що в перекладі означає Славне Місто або Величне Місто. У Ватиканських буллах 1314 і 1340 років місто називається Маєрія або Маджерія (*Majeria*), або відома також інша латинська назва *Magraman* (*Słownik*: 62).

Таким чином, археологічні та письмові данні засвідчують, що з доісторичної сивої давнини, Київ знаходився на жвавому перетині торговельних шляхів зі сходу на захід та з півдня на північ, й протягом тисячоліть був відомим економічним і культурним центром. А це, в свою чергу, безперечно, сприяло розвитку культури мандрів, коли до Києва прибувало багато подорожуючих, що сприяло розвитку відповідної прототуристичної інфраструктури та прототипів туристичних дестинацій. Грецькі, перські, арабські, римські та інші купці прибували з усіх усюд, а давньоукраїнські торговці та мореплавці вирушали у зворотньому напрямку.

Хоча вистачало на цих землях й військових протистоянь. Так, збереглись перекази, що за часів панування короля антів Божа, відбулась війна з остготами, які спочатку завдали поразки антам. Проте пізніше, об'єднані сили білих гунів та антів перемогли правителя готів Вінітара, саме поблизу Києва. А після занепаду імперії короля гунів, готів, мідян, антів та інших племен Аттіли, через деякий час, Центральна Україна підпадає під владу хозар. Приблизно до 790–800 років Київська держава полян, деревлян, сіверян та інших давньоукраїнських племен платила данину Хозарії (*Słownik*: 62). З іншого боку, ці взаємозв'язки та відносно безпечні шляхи, на великих територіях від Карпат і Дніпра до Волги, від Десни до Чорного моря, сприяли широкому розвитку міжнародної торгівлі. В цих умовах, поступова розбудова Києва, збільшення його економічної і військової міці, призвело до того, що вже князь Аскольд почав проводити самостійну від Хозарії політику, здійснив поход на Константинополь, а пізніше уклав торговий союз зі Східною Римською імперією (Візантією) та прийняв хрещення.

З VIII століття, на зміну давньокіївської династії приходить нова, що не лише закріплюється у столиці, але й об'єднує навколо себе багато сусідніх племен. Остаточне становлення Великого князівства Київського або Київської Русі, як суверенної давньоукраїнської держави та східноєвропейської імперії, завершується з перемогою князя Святослава над хозарами та прийняттям Володимиром християнства, як державної релігії. При цьому, не лише київські князі Аскольд, Олег, Ольга здійснювали походи до Константинополя, але й багато українських купців продовжували вирушати у близькі й далекі мандри. Так само й у Київ приїздила велика кількість торговців та дипломатичних делегацій, що внесло свою лепту в історію розвитку тогочасного туризму в Центральній Україні. Відомо, що в Київ прибували не лише посланці зі східних азійських країн чи Константинополя, але й також від імператора Священної Римської імперії Оттона II, на чолі з єпископом Адальбертом, баварських та інших земель, що залишали спогади про свої подорожі до української столиці.

Таким чином, до VIII століття східнослов'янські племена союзи почали оформлюватись в князівства, що поступово увійшли до державного утворення Великого князівства Київського (Київської Русі). Осередками таких удільних князівств були у деревлян – Іскоростень, у сіверян – Чернігів, у білих хорватів і лучан – Галичина, у дулібів і волинян – Новгород, а пізніше Володимир (відповідно до наукового обґрунтованих висновків північний Великий Новгород виник не раніше 1044 року, а літописний Новгород з якого прийшли до Києва князі Олег та Ігор знаходився на Волині), у кривичів – Смоленськ і Полоцьк (Діба, 2015). Нижче Прип'яті й по Дніпру панували поляни, між Бугом і Дністром – уличі, на південний захід від них й до самого Чорного моря – тиверці, над берегами річки Західний Буг – бужани. Північніше всіх цих давньоукраїнських племен, на захід розселялись балтські племена, а на схід давньобілоруські племена дреговичів, кривичів. На самому північному сході Русі мешкали в'ятичі, а поряд з ними й далі до Уралу та Волги перебували численні угро-фінські племена чудь, весь, меря, угри та інші. В другій половині IX століття, під час правління князя Олега, угорські племена пішли зі своїх земель з під Уралу й стали під Києвом. Як пише літописець, вони ризикали по українських землях «так, як тепер половці». Проте, отримавши відсіч від Київських військ князя Олега, вони пішли далі на захід, перешли Карпатські гори, окупували землі волохів і південних слов'ян, воювали з моравами і чехами та осіли в долині над Дунаєм (Повість, 1990).

Після хозар, зносивши зі Східною Римською імперією (Візантією) заважали угри, печеніги, булгари та інші орди, що сливе постійно мігрували Причорноморськими степами та робили напади на Київ, Переяслав, решту прикордонних українських міст. У протистоянні з цими ордами й пройшла майже трьохсотрічна історія Великого князівства Київського або Київської Русі, під керівництвом князів і королів з династії Святославичів. За цей час давньоукраїнська держава розширилась до Закарпаття, Холма, Перемишля й Червенських міст на заході, Балтійського моря й Новгорода на півночі, Чорноморських степів, Криму й Дунаю на півдні, мокшанських боліт, Оки й Клязми на сході. Династія українських монархів поріднилася з правителями Франції, Данії, Швеції, Польщі, Чехії та багатьох інших європейських держав.

За Ярослава Мудрого та його наступників, Київ став процвітаючим, одним з найбільших в Європі міст, осередком торгівлі, освіти, ремесел та визнаним духовним центром. В XI столітті в ньому нараховувалось понад 400 церков і монастирів, а паломники й прочани йшли до Києва, нескінченим потоком, з усієї великої держави.

Онук Ярослава Мудрого та син Великого князя Київського Ізяслава Ярославича – Ярополк був коронований Папою Римським 1075 року у Римі на короля Русі. Хоча тоді цій гілці українських монархів не вдалось надовго утримати владу в Києві, проте з цієї дати починається нова епоха в історії української державності – історія Королівства Руського (Українського).

Після смерті Володимира Мономаха, ще одного онука Ярослава Мудрого та сина принцеси Східної Римської імперії (Візантії), починається боротьба за великокняжий київський престол між старшою гілкою Мономаховичів, представленою Мстиславом Великим (сином Володимира Мономаха й англійської принцеси Гіти) і його синами та Ольговичами – чернігівською гілкою Ярославичів. Проте, в це міжусобне змагання за владу втрутились також суздальсько-половецькі князі зі східних кордонів Київської Русі. Так, другою дружиною Володимира Мономаха була донька половецького хана, від якої народився князь Юрій Долгорукий, що посідав удільні князівства на північно-східних землях Київської Русі, де мешкали угро-фінські племена та половці. У шлюбі Юрія Долгорукого, також, з донькою іншого половецького хана народився Андрій «Боголюбський», який 1169 року пішов війною на Київ: своїми ордами він захопив, зруйнував, спалив й пограбував столицю. Андрій «Боголюбський» поводився як загарбник й окупант, забравши все цінне, в тому числі й Ікону Вишгородської (т. з. «Володимирської») Богоматері та повернувся до себе у Володимир-на-Клязьмі. Також Андрій «Боголюбський» намагався відділити північно-східну православну церкву від Київської митрополії, створивши власну, підпорядковану йому єпархію. Як пише літописець: суздальці так дуже сильно зруйнували 1169 року Київ, що монголо-татари не мали що руйнувати 1240 року (Гаврилів, 2017).

Місто було цілком віддано на здобич розпусним суздальцям, переможці, як варвари, перетворили його на пустку. Вони грабували палаци, будинки, храми та монастирі. Навіть Свята Софія, Михайлівський та Києво-Печерський монастирі зазнали страшних грабунків. Суздальці і половці зривали образи, вбивали священників, грабували церковний посуд, одяг, знімали куполи і дзвони. Таким чином, Київ зазнав дуже суттєвих руйнувань. Підтвердження того, що Андрій вважав Київ чужим для себе було й те, що він не став сам правити тут, повернувшись на північ, а в місті посадив свого молодшого брата Гліба Юрійовича. Тим часом,

Мстислав II Ізяславич, онук Мстислава Великого, син Великого князя Київського Ізяслава Мстиславича та німецької принцеси, зібравши союзні війська, спільно з іншими давньоукраїнськими князями, прогнав Гліба з суздальцями з Києва (Słownik: 70).

Далі, син Мстислава II та польської принцеси – Роман Мстиславович продовжив боротьбу за Київ та великокняжий престол. Він майже об'єднав в єдину державу всі українські землі та титулувався Самодержцем всієї Русі та Володарем Руської землі. За його правління відбулась й друга спроба утвердження Руського (Українського) королівства. Існує навіть гіпотеза про коронування, у 1204 році, Папою Римським Інокентієм III Романа Великого на Короля Русі (rex Ruthenorum). В будь-якому разі, точно доведено, що така пропозиція, про коронування Великого князя Київського Романа Мстиславича папської короною йому надходила (Однороженко, 2009). А після нового зруйнування Києва монголо-татарами, саме династія Романовичів: Данило Романович, Василько Романович, Лев Данилович, Юрій Львович та їх нащадки стають королями Русі-України та продовжувачами державотворчих традицій.

Після правління у Києві Романа Мстиславича або Романа Великого й аж до 1240 року, місто поступово відновлює своє стільне і центральне значення у великій, але роздробленій, державі. 1212 року Великий князь Київський з династії Мономаховичів – онук Ізяслава Мстиславича та правнук Мстислава Великого – Інгвар Ярославич добровільно зрікає престолу на користь Мстислава III Романовича, що десять років правив Русю на великокняжому троні. 1223 року, у битві при Калці, об'єднані сили давньоукраїнських удільних князівств зазнали страшної поразки. Було вбито 6 старших князів, в тому числі й Великого князя Київського Мстислава III, 70 воєвод, а давньоукраїнських воїнів полягло близько 10 тисяч. Проте, цього разу монголи, дійшовши лише до Новгород-Сіверського ним і Чернігова, повернув назад у степ до Волги і Дону (Słownik: 72).

Отже, Київ, у перші сорок років XIII століття, частково відновив свою велич, й за підтримки Галицького князівства, остаточно перестав бути залежним від Суздаля. Останнім, перед монголо-татарською навалою, Великим князем Київський був Данило Романович. Тим часом монголи, на чолі з Бату-ханом, онуком Чингізхана, пішли на Суздаль, чий князі швидко перейшли на їх бік; й монголи сливе дуже легко заволоділи Рязанською, Муромською, Ростовською і Заліською землею. Тоді як Чернігів, Переяслав і Київ не здались загарбникам й героїчно бились з ними до кінця (Słownik: 73).

1241 року до сплюндрованої і спаленої столиці прибуває Михайло Всеволодович або Михайло Чернігівський, що стає Великим князем Київським й докладає надзвичайно багато зусиль для відновлення міста. Він активно сприяє призначенню нового (замість вбитого монголами) митрополита Київського і всієї Русі. Ним стає архієпископ Петро Акерович, який, за сприяння князя, вирушив на Вселенський церковний I Ліонський Собор, де намагався переконати Папу Римського й західних королів в необхідності утворення військової спілки проти монголо-татар. Однак, 1246 року, відмовившись виконувати поганські обряди на вогні, у ставці монголів, його було страчено. В той же час північний князь Олександр Невський, що виконав всі ритуали поклоніння монгольському хану, був призначений намісником монголів в багатьох колишніх удільних князівствах Київської Русі. Зусилля Великого князя Київського Михайла Всеволодовича, якого було проголошено святим, щодо відновлення Києва, були настільки успішними, що вже через шість років після знищення міста, кількість його населення значно зросла. Коли того ж 1246 року, містом проїжджав папський легат Джованні де П'єрано Карпіні він бачив тисячі мешканців й відновлені будинки й церкви (Słownik: 74).

Після падіння Києва, Королівство Русі-України, за правління династії Романовичів, майже на 150 років, стає спадкоємцем державотворчих та націотворчих процесів українців, прямим й безпосереднім наступником Великого князівства Київського (Київської Русі). В період свого найбільшого розквіту Королівство Русі або Руське (Давньоукраїнське) королівство обіймало терени від Закарпаття, Холма, Перемишля й Червенських міст до Києва, Переяслава і середнього Подніпров'я, від Берестейщини, Волині й Сіверщини до Чорного моря, Дунаю, Дністра, Молдови і Буковини.

Вже під час правління королів Руської (Української) землі Андрія Юрійовича і Лева II Юрійовича, відбувається зміцнення сусідньої Литовської держави. А князь Гедимін починає титулувати себе королем Литви й Русі та претендувати на всі землі Великого князівства Київського та Королівства Русі-України. Близько 1323 року, королі Русі Андрій та Лев II загинули, за одними джерелами у битві з Великим князем Литовським Гедиміном, за іншими – у боротьбі з Золотою Ордою. Після цього Подніпров'я переходить під Литву, й Гедимін настановив у Києві свого намісника князя Міндовга.

В наслідок цих подій, починається довга боротьба українських князів проти литовського та проти польського експансії й панування. Великий князь Руський Свидригайло, зібравши багатьох українських удільних князів під свої знамена, виступив за окремішність українських земель. Пізніше, ті ж самі процеси впроваджувались й за Великого князя Вітовта. Як зазначав історик М. Грушевський: в дійсності боротьбу вели українці під проводом князів з литовської династії. Польсько-литовська боротьба за руські (українські) землі, властиво, була саме польською-українською боротьбою. Тобто, боротьбою українських князівств, які під проводом литовських князів, хотіли оборонитися від польського завоювання. Підсумком цієї боротьби стало, близько 1394 року, об'єднання українських удільних князівств Київського, Волинського, Новгород-Сіверського, Переяславського, Подільського, Чернігівського у складі Великого князівства Литовського (Грушевський, 1993). Як наслідок, вже 1395 року Вітовт починає титулувати себе Великим князем Литовським, Руським (тобто Українським) і Жемайтійським, а його велика держава називалась Велике князівство Литовське, Руське (Українське) та Жемайтійське. Офіційною мовою в цій державі була руська (давньоукраїнська), тобто книжна мова Великого князівства Київського і Королівства Русі.

Проте татари продовжували періодично загрожувати, а інколи, нападати та грабувати Київ : Крім того, 1352 та 1376 роки пам'ятні в столиці епідемією чуми, що тоді в Європі мала назву «чорна смерть». Під час цих епідемій померло багато киян та мешканців інших міст – Переяслава, Чернігова тощо (Słownik: 74).

Українські та литовські князі багато уваги приділяли важливому церковному питанню. За часів панування монголів та їх васалів з Суздалі, Володимира-на-Клязмі та Москви, частина митрополитів Київських, під тиском, за підкупом чи за інших обставин, сливе весь час перебували на півночі. Монархи Великого князівства Литовського та Руського (Українського) всіляко намагались виправити цю ситуацію, й навіть звертались до Вселенського патріарха, щоб він призначив окремого митрополита Київського і всієї Руси саме для українських і білоруських земель. Так, Митрополит Київський і всієї Руси Кипріянін, який спочатку перебував у Москві, переїхав до Києва й до 1390 року сприяв відновленню й відбудові головного кафедрального собору Святої Софії (Słownik: 74). Нарешті, після 1441 року, коли московські царі пішли в розкол, почали призначати власних митрополитів самовільно, без погодження зі Вселенською церквою, наступні митрополити Київські, Галицькі та всієї Руси Григорій II, Мисаїл Пструч, Іона I, Йосиф Болгариневич та інші стали більше уваги приділяти власне українським православним справам та розвитку Київської митрополії. А делегація від української православної церкви брала участь у Вселенському Флорентійському соборі на якому обговорювалось питання відновлення єдності між католиками та православними.

В той же час, за сприяння Великого князя Литовського і Руського (Українського) Вітовта, а також, завдяки активній діяльності й підтримці Великих князів Київських Володимира Ольгердовича (роки правління в Києві 1362–1394), Олелько Володимировича (1443–1454) та Семена Олельковича (1454–1470), що проводили цілком самостійну політику, та деякий час карбували власну монету, Київ повертає собі не лише політичну й церковну вагу, але й знову стає купецьким центром всієї України та міжнародної торгівлі. В Київ, знову, починає прибувати багато купців, паломників та інших пі дорожюючих, відбудовується княжа фортеця на Замковій горі, Києво-Печерський монастир та інші церкви.

Після смерті останнього Київського князя, 1470 року, незважаючи на те, що він мав прямих спадкоємців, польський король Казимир IV вирішив призначити до Києва свого намісника. Кияни цілий рік чинили спротив цим спробам, заявляючи, що вже мають собі князя. Проте, під загрозою військової сили, були вимушені визнати за владу Мартіна Гаштольда, ставленика Казимира. В той час в місті почались селитись генуезці, вірмени та інші торговці (Słownik: 76).

Вже наступний король Польщі, Великий князь Литовський і Руський (Український) Олександр Ягеллончик надає Києву самоуправління та Магдебурзьке право, завдяки чому, місто стає ще більш процвітаючим, в якому розвиваються торгівля, ремесла, науки, освіта тощо. Всі наступні монархи Речі Посполитої, аж до остаточної окупації Центральної України московськими військами наприкінці XVIII століття, підтверджували своїми грамотами місту Магдебурзьке право і самоуправління.

В цей час набувають своєї величчї нащадки Великих князів Київських та Королів Руси – князі Острозькі. Їх такого називали ще некоронованими королями Руси. Князь Костянтин Острозький (1460–1530) фактично вважався світським главою всього православного населення України. Василь-Костянтин Острозький (1526–1608) був одним з найзаможніших і найвпливовіших магнатів Речі Посполитої та воєводою Київським протягом 49 років. Інший нащадок королів Русі Михайло Вишневецький (1529–1584) також був воєводою Київським, а також гетьманом Війська Запорозького реєстрового та сенатором Речі Посполитої. За їх сприяння, старання та меценатства, Київ відроджується, повертає свою давню красу, величчю на значення як одного з провідних міст Східної і Центральної Європи. Мешканці Києва користувались значними привілеями, могли обирати поміж себе муніципальних чиновників, діяла міська варта «Золота Хоругва», міські суди, бургмістр тощо. Також знатні мешканці міста (міщани), на рівні з боярством, мали право володіти землею та мати власні печатки (герби), подібні до гербів української шляхти (Słownik: 78).

Після зародження і розвитку козацтва, гетьмани та козацька старшина, що стала новим шляхетським станом, також всіляко підтримували розвиток Києва. А гетьман всієї України Петро Конашевич-Сагайдачний записався всім Військом Запорізьким до Київського братства й сприяв відновленню православної церкви та призначенню, 1620 року, Митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси видатного церковного і культурного діяча Йова Борецького. З поверненням митрополита до Києва, та за підтримки українських князів, гетьманів, шляхти й козацької старшини, місто остаточно повертає та закріплює за собою, якщо не політичний столичний статус, то статус духовного, освітнього, культурного, економічного центру всієї України.

Загалом, підсумовуючи все вище зазначене, можемо запропонувати наступну послідовну, хронологічну градацію культурологічних етапів виникнення та розвитку туристичних дестинацій в Києві, що ґрунтуються на відповідних етапах його історичного шляху:

- Зародження й заснування Києва – період, від доісторичних часів, коли, відповідно до археологічних розкопок, на місці Києва існували трипільські та пізніші поселення. Доведено, що вже з I століття нашої ери на Подолі існувало місто, що вело активну торгівлю з Римською імперією, персами та іншими державами й народами. Знайдені артефакти свідчать про жваві торгові шляхи, що проходили через Київ зі сходу на захід, і з півдня на північ. Вже тоді Київ стає місцем активного відвідування його іноземними купцями та іншими мандрівниками.

- Початки Київського князівства – період з часу офіційного заснування Києва в 460–480 роках до часів правління князів Аскольда і Діра. Цей етап характеризується правлінням давньокіївської княжої династії нащадків легендарного князя Кия та розвитком міста, як центру політичного й економічного життя антич.,

полян та інших давньоукраїнських племен. Поступово Київ стає центром й столицею всіх українських земель від Сяну до Дону й від Полісся до Чорного моря. Ця доба також характеризується тимчасовою залежністю Києва від Хозарського каганату. Однак, в той же час, ця взаємодія надала змогу подальшому розвитку й процвітання торгівлі, ремесел, вигідному економічному й культурному обміну.

- Доба Великого князівства Київського або Київської Русі – характеризувалась правлінням династії Святославичів, що розбудували міцну й величну східноєвропейську державу. Після офіційного прийняття християнства, до економічних і торгових додаються також релігійні й духовні фактори. Київ стає головним центром паломництва та тогочасного релігійного туризму з усіх куточків величезної Русі.

- Доба Королівства Русі-України – період, коли, незважаючи на руйнування й пограбування Києва, він залишався духовним центром нового державного утворення, що продовжило традиції Київської Русі та українського етногенезу. Поступово Київ відновлюється й повертає собі прочан й купців.

- Доба Великого князівства Руського (тобто Українського) – напівавтономне утворення, що існувало у складі Великого князівства Литовського, Руського та Жемантійського, а пізніше у складі Речі Посполитої. В цей час йшла активна боротьба, як за спадщину Королівства Русі-України, так й за володіння Києвом та іншими містами між різними сусідніми країнами. Однак, завдяки видатним українським князям, магнатам, меценатам, що всіляко підтримували розвиток церкви та культуру, місто не занепало, а продовжувало розвиватись. Київ стає не лише торговим, релігійним центром, але й освітнім, культурним містом, в яке мандрують купці, паломники, студенти, митці тощо.

- Козацька доба – починається після виникнення козацтва, яке стає не лише основним захисником інтересів українського народу, але й дає новий поштовх для розвитку українського шляхетського стану – козацької старшини. Завдяки зусиллям Гетьмана всієї України П. Сагайдачного в Києві відновлюється українська православна церква, повертається в місто Митрополит Київський, Галицький і всієї України, відбудовуються монастирі, церкви, засновуються нові друкарні, підтримується розвиток української культури.

- Окупація Центральної України російськими військами – до початку XIX століття Російська імперія остаточно захопила все Подніпров'я, зруйнувала Запорозьку Січ, скасувала полки (адміністративно-територіальні одиниці Гетьманщини) та сформувала на українських землях губернії. На жаль, через ліміт та обмеженість друкованого місця, в цій статті не вдалось вповні розкрити всі аспекти заявленої теми. Тому, подальше вивчення даної проблематики буде зроблено в наступній публікації.

Отже, якщо мандри, туризм передбачають пересування людей у просторі між їхнім домом і пунктами призначення – туристичною дестинацією; то дослідження туристичних дестинацій, обставин за яких вони виникають, стимулів, ідей та причин, які спонукають людину вирушати до них є одним з важливих предметів соціо-культурологічних студій. Проте, поки що, відносно мало науковців приділяє цій тематиці свою увагу. Хоча розуміння відповідних процесів й факторів, що впливають на часові й просторові відносини, які формують мандрівники в результаті подорожей, мають свої глибокі наслідки для розвитку, як культури, так й соціуму в цілому.

Висновки. Дослідження показало, що на всіх історичних етапах розвитку міста Києва існує безпосередній, багатограний зв'язок між цими етапами та виникненням й становленням туристичних дестинацій, як кінцевих пунктів подорожей тогочасних мандрівників. Визначено, що існують багатоскладові культурологічні підгрунти виникнення туристичних дестинацій в Києві від часів його заступання й протягом всієї історії розвитку.

Розкинувшись на зручних мальовничих пагорбах високого правого берега Дніпра, завдяки своєму вигідному географічному розташуванню, місто тисячоліття було центром всієї України та Східної Європи, що привертало увагу своїми дестинаціями багатьох мандрівників, купців, паломників тощо. Воно було політичним, економічним, духовним, релігійним, культурним, освітнім осередком багатьох поколінь. Містом князів, королів і гетьманів, що прикрашене давньою і вічною славою.

За дуже влучним висловлюванням українського класика М. Рильського – хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього; хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани. Тому, подальше вивчення культурологічних аспектів еволюції столиці України у контексті становлення в ній туристичних дестинацій, дозволить застосувати напрацьовані матеріали для розвитку державних, місцевих та комерційних програм розвитку туристичної галузі, збереження історико-культурної спадщини та становлення нашої держави на рівень розвинених, цивілізованих, успішних країни світу.

Список використаних джерел:

1. Боровський Я. Є. Куявія, Славія і Артанія за історичними та археологічними джерелами. *Дослідження з руської археології*. Київ, 1976. С. 135–145.
2. Гаврилів І. Український націоналізм-російський шовінізм: причини та наслідки протистояння. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 2. С. 155–165.
3. Грушевський М. С. *Історія України-Руси*: в 11 т., 12 кн. Т. 4. Київ : Наук. думка, 1993. 544 с.
4. Діба Ю. Novogardia Калюси Малого – Новгород Ольги – Nemogardas Святослава – Новгород Володимира (локалізація Новгорода X ст. у світлі історичної картографії). *Матер. міжнар. наук.-прак. конф. ВПБА УПЦ КП. 19.05.2015*. Луцьк : ЕΙΚΩΝ, 2015. С. 73–91.
5. Ерофалов Б. Л. К исторической топографии Киева. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2016. № 46. С. 269–277.
6. Корж Н. В., Басюк Д. І. *Управління туристичними дестинаціями*. Вінниця : «ПП “ТД Едельвейс і К”», 2017. 322 с.

7. Однороженко О. А. *Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII–XVI ст.* Харків, 2009. 320 с.
8. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком). Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. Київ : Рад. письменник, 1990. 558 с.
9. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Tom IV. Red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski. Warszawa. *Електронний ресурс*. URL: http://dir.icm.edu.pl/pl/Slownik_geograficzny/Tom_IV/ (дата звернення: 18.08.2022).
10. Snepenger D., Snepenger M., Dalbey M., Wessol A. Meanings and Consumption Characteristics or Places at a Tourism Destination. *Journal of Travel Research*. 2007. № 45 (3). Pp. 310–321.

References:

1. Borovskiy, Ya. Ye. (1976). Kuyavia, Slavia i Artania za historycznymi ta archeologicznymi dzherelamy [Kuyavia, Slavia and Artania according to historical and archaeological sources]. *Doslidzhennia z ruskoj arkeolohii*. Kyiv. P. 135–145. [in Ukrainian]
2. Havryliv, I. (2017). Ukrainyski natsionalizm-rosiyski shovinizm: prychny ta naslidky protyborstva [Ukrainian nationalism – russian chauvinism: the causes and consequences of the confrontation]. *Skhidnoievropeyskiy historychny visnyk*. № 2. P. 155–165. [in Ukrainian]
3. Hrushevskiy, M. S. (1993). *Istoriia Ukrainy-Rusy [History of Ukraine-Rus]*: V 11 t., 12 kn. T. 4. Kyiv : Nauk. dumka. 544 p. [in Ukrainian]
4. Dyba, Yu. (2015). Novuogardia Kaliusy Maloho – Novuhorodъ Olhy – Nemogardas Sviatoslava – Novъhorodъ Volodymyra (lokalizatsiia Novhoroda X st. u svitli historychnoi kartohrafi) [Localization of the Novgorod 10th cent. in context of the evidence of Historical Cartography]. *Mater. mizhnar. nauk.-prak. konf. VPBA UPTs KP. 19.05.2015*. Lutsk : EIKON. P. 73–91. [in Ukrainian]
5. Erofalov, B. L. (2016). K ystorycheskoi topohrafiy Kyeva [To the historical topography of Kyiv]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. № 46. P. 269–277. [in russian]
6. Korzh, N. V., Basiuk, D. I. (2017). *Upravlinnia turystychnymy destynatsiiamy [Management of tourist destinations]*. Vinnytsia : “PP ‘TD Edelveis i K’”. 322 p. [in Ukrainian]
7. Odnorozhenko, O. A. (2009). *Rus'ki korolivski, hospodarski ta kniazivski pechatky XIII–XVI st. [Rus' royal, household and princely seals of the 13–16th centuries]*. Kharkiv. 320 p. [in Ukrainian]
8. Povist vremianykh lit: Litopys (Za Ipatskym spyskom) [The story of ancient years: Chronicle (According to the Ipat list)]. Per. z davnoruskoi, pisliaslovo, koment. V. V. Yaremenka. Kyiv : Rad. pismennyk, 1990. 558 p. [in Ukrainian]
9. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Tom IV. Red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski. Warszawa. URL: http://dir.icm.edu.pl/pl/Slownik_geograficzny/Tom_IV/ (data zvernennia: 18.08.2022). [in Polish]
10. Snepenger, D., Snepenger, M., Dalbey, M., Wessol, A. (2007). Meanings and Consumption Characteristics or Places at a Tourism Destination. *Journal of Travel Research*. № 45 (3). Pp. 310–321. [in English]